

Het cynisme voorbij

Een gesprek met Olivier Provily, de Nederlandse regisseur van *4.48 Psychose*, dat werd geselecteerd voor het Theaterfestival 2005.

Eindhoven, 31 maart 2005. In De Fuut, het oefengebouw van ZTHollandia, werkt Johan Simons met elf acteurs aan *Fort Europa*, naar een tekst van Tom Lanoye. Het wordt een groot locatieproject waarmee hij na 20 jaar zijn gezelschap opdoekt, om vanaf augustus met NTGent een nieuw ensemble op te richten. Het grote landelijke toneelgezelschap in Zuid-Nederland zal weer als vanouds Het Zuidelijk Toneel gaan heten, net zoals voor de fusie met Simons' Hollandia in 2001. Matthijs Rümke, tot voor een half jaar nog artistiek leider van jeugdtheatergezelschap Artemis, wordt de nieuwe grote man in Eindhoven. Als gevolg van de hele machtswissel werd ook Olivier Provily aangetrokken als vaste regisseur: een rijzende naam die in de Nederlandse pers controversie losweekte met zijn encenseringen van onder andere *Oom Wanja* van Anton Tsjechov (Toneelgroep Amsterdam) en van *Winter* en *Een zomerdag* van Jon Fosse (respectievelijk een Gasthuis productie en Toneelschuurproductie). Onderwerp van discussie waren voornamelijk de realistische esthetica van de 35-jarige regisseur, zijn sobere, 'verstilde' regie, de ingetogen speelstijl van zijn acteurs. Saai of subliem? Commentatoren raakten er niet over uitgepraat.¹

Gisteravond was hier in theaterzaal Plazafutura *4.48 Psychose* te zien, het eerste stuk van Provily voor Het Zuidelijk Toneel, dat in april ook naar het STUK en de Monty zou reizen. Ook in deze encensering van Sarah Kanes laatste toneeltekst is de regie allesbehalve spectaculair te noemen. Geen projecties van psychotische droombeelden, geen hysterisch gekrijs – één of twee korte

fragmenten niet te na gesproken –, zelfs geen attributen of decor, wat op een enigszins overbodige manier toch wordt geënsce-neerd door de oplichtende woorden 'geen bloemen geen decor'.

Kanes tekst is een samenraapsel van gedachtestromen, schuldbekentenissen en vloekpartijen die verwijzingen inhouden naar de geestestoestand van psychotische patiënten die 's ochtends vroeg (om 4u48) depressief ontwaken en het gevecht moeten aangaan met wat 'het uur van de wolf' heet. Er zitten ook stukjes dialoog in met een therapeut, en concentratieoefeningen die luidop worden opgezegd om een *mental breakdown* te bezweren (zoals aflopende getallen, of een opsomming van geneesmiddelen en hun effecten). Naargelang de interpretatie van deze tekst, wordt die voor sommige encenseringen uitgesplitst in meerdere stemmen, maar Provily beschouwt *4.48 Psychose* als een monoloog en plaatst alleen actrice Nanette Edens op het podium. Zijn aanpak echoot daarmee de spraakmakende regie van Claude Régy uit 2002 voor les Ateliers Contemporains/CICT-Théâtre des Bouffes du Nord, met actrice Isabelle Huppert in de hoofdrol.²

OLIVIER PROVILY Er wordt wel eens gezegd dat *4.48 Psychosis* Sarah Kanes moeilijkst te encenseren toneeltekst is. Het stuk bevat geen narratief verloop of personages, geen chronologie, geen ruimte- of tijdsaanduidingen... De schrijfster voegde geen enkele regieaanwijzing toe. 'Het hele stuk is een regieaanwijzing', zei Kane daar zelf eens over, en ik geef haar gelijk. Het is een erg pure tekst, die geen verdere ingrepen nodig

heeft. Ik zie een heel duidelijke lijn doorheen Kanes vijf stukken, die steeds verder evolueren naar het samenvallen van vorm en inhoud. *Less is more*. De taal is het enige instrument waarmee dit stuk moet gebracht worden, en niet het scènebeeld, het decor of de personages. Dat merk je aan de tekst zelf: het is duidelijk dat ze probeert om beelden te evoceren met taal. Niet om in taal beelden te omschrijven, maar om beeld en taal te laten samenvallen. Kijk maar naar de metaforische scènes, zoals die waarin ze haar geest omschrijft als een kamer met een vloer van kakkerlakken (zie tekstfragment, JV). Ter voorbereiding heb ik veel over psychoanalyse gelezen. Jacques Lacan beschrijft een interessante relatie tussen taal en de ervaring van een psychose. Psychosepatiënten gebruiken metaforen om geestesbeelden te beschrijven die nooit eerder zijn getoond. Het is bijzonder om dat soort taal te encenseren, want vaak gebeurt dat niet in het theater. In poëzie worden metaforen vaker gebruikt, maar op het toneel wordt een beeld of een situatie meestal uitgebeeld, getoond via personages met geschiedenissen en objecten er omheen. Niet zo in dit stuk: hier staat alleen maar een mens te praten, niet eens echt te acteren. We hebben ervoor gekozen een performance te maken in het hier en nu met de toeschouwers, ons te concentreren op de tekst zelf, en niet opeens een situatie te spelen en te doen alsof ze kwaad of hysterisch wordt.'

ETCETERA Toch schreeuwt Nanette Edens het enkele keren uit, en vertrekt ze haar gezicht tot grimassen...

PROVILY Dat gebeurt twee keer, en dat zit voor